

**ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНИЙ ТА МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТИ
ВИВЧЕННЯ ТЕМПОРАЛЬНОСТІ В ІНШОМОВНІЙ АВДИТОРІЇ****FUNCTIONAL-SEMANTIC AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF TEACHING
TEMPORALITY IN THE FOREIGN LANGUAGE CLASSROOM****Трумко О.М.,***orcid.org/0000-0003-3816-6164**кандидат філологічних наук,**науковий співробітник**Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою
Національного університету «Львівська політехніка»*

У статті здійснено комплексний функціонально-семантичний та лінгводидактичний аналіз категорії темпоральності як однієї з базових категорій мовної системи, що забезпечує репрезентацію часових відношень у мовленні. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю вдосконалення методики викладання української мови як іноземної на початковому рівні (A1–A2), оскільки засоби вираження часу належать до комунікативного мінімуму, необхідного для повсякденного спілкування, соціалізації іншомовців і формування їхньої комунікативної компетентності. Об'єктом дослідження є лексичні та граматичні засоби вираження темпоральності в сучасній українській мові, а предметом – особливості їх функціонування та методика опрацювання в іншомовній аудиторії. Проаналізовано основні мовні засоби вираження темпоральності, зокрема іменники, прислівники, числівники, прийменниково-відмінкові конструкції, а також граматичні форми дієслова на позначення часу. Розглянуто функціонально-семантичні особливості лексем на позначення часових проміжків, частин доби, днів тижня, місяців, сезонів, датування, тривалості, повторюваності та часової локалізації подій. Окрему увагу зосереджено на граматичних моделях вираження теперішнього, минулого та майбутнього часу, а також особливостях уживання темпоральних прислівників і прийменниково-відмінкових конструкцій у низці комунікативних ситуацій. У статті запропоновано систему вправ, побудовану за принципом поступового ускладнення навчального матеріалу: від засвоєння лексичного мінімуму для теми час і моделей називання часу до формування навичок використання дат, календарних назв, часових конструкцій і дієслівних форм у процесі комунікації. Практичний матеріал охоплює вправи, які сприяють формуванню лексичної, граматичної та комунікативної компетентностей іншомовців, забезпечують інтегроване засвоєння часової семантики та розвиток навичок побудови граматично правильних висловлювань. Результати можуть бути використані під час укладання програм, підручників і навчально-методичних посібників з української мови як іноземної, а також у практиці викладання української мови іноземним здобувачам освіти різних категорій.

Ключові слова: темпоральність, українська мова як іноземна, датування, часовий континуум, дієслівний час, лексичні засоби.

This article presents a comprehensive functional-semantic and linguodidactic analysis of the category of temporality as one of the fundamental categories of the language system responsible for representing temporal relations in speech. The relevance of the study is determined by the need to improve the methodology of teaching Ukrainian as a foreign language at the beginner levels (A1–A2), as the means of expressing time constitute an essential component of the communicative minimum required for everyday communication, the social integration of foreign learners, and the development of their communicative competence. The object of the research is the lexical and grammatical means of expressing temporality in contemporary Ukrainian, while the subject is the peculiarities of their functioning and the methodology of teaching them in the foreign language classroom. The study analyzes the principal linguistic units that realize the category of time, including nouns, adverbs, numerals, prepositional-case constructions, and the grammatical category of verb tense. It examines the functional-semantic characteristics of lexical items denoting time intervals, parts of the day, days of the week, months, seasons, dating, duration, repetition, and the temporal localization of events. Particular attention is paid to the grammatical patterns used to express the present, past, and future tenses, as well as to the use of temporal adverbs and prepositional-case constructions in a range of communicative situations. The article proposes a system of exercises based on the principle of the gradual progression of learning material, moving from the acquisition of the basic vocabulary related to time and models for expressing time to the development of skills in using dates, calendar terminology, temporal constructions, and verb tense forms in communication. The practical component includes exercises designed to develop learners' lexical, grammatical, and communicative competences, facilitate the integrated acquisition of temporal semantics, and foster the ability to produce grammatically accurate utterances. The findings of the study may be applied in the development of curricula, textbooks, and teaching materials for Ukrainian as a foreign language, as well as in the teaching practice of Ukrainian to various categories of foreign learners.

Key words: temporality, Ukrainian as a foreign language, dating (expression of dates), temporal continuum, verb tense, lexical means.

У сучасній лінгвістиці термін темпоральність – це не просто «час», а багаторівнева система. Лексичний аспект темпоральності розкривають слова з часовим компонентом, який може вказувати на міру часу (вік, рік, година, секунда), конкретний час події чи факту (вчора, торік, завтра, сьогодні) або подати інформацію узагальнено (тоді, після, до, під час). «Однак лексико-семантичний часовий компонент тільки опосередковано орієнтований на відображення онтологічного часу, оскільки вжитий у реченні та спрямований на вираження темпоральних ознак дії. Темпоральні лексеми як мовні одиниці таким чином виявляють функціонально-семантичну орієнтованість на вираження граматичної темпоральності і постають як припрієдикатні, придієслівні» [1, с. 158]. Граматичні та лексичні засоби виконують різні функції для передачі часу. Граматичний час – минулий, теперішній чи майбутній – передає одночасність, передчасність та наступність події, а лексичні засоби конкретизують часовий план і часове відношення між подіями, модифікують часове значення.

За О. Бондарем, темпоральна лексика охоплює 1) власне датування (*1998 рік*), перед- або післядатування (*напередодні, згодом*); 2) псевдодатування свята (*на Великдень*), частини доби (*ввечері*), днів тижня (*у вівторок*), сезонів (*взимку*); 3) власне темпоральність (минуле, теперішнє, майбутнє: *зараз, колись, тоді*); 4) тривалість та повторюваність (*довго, тричі на день, щохвилини*); 5) вік (*молодість, старіння, трирічний*) [2, с. 15–16]. Таким чином, категорія темпоральності реалізується за допомогою одиниць різних рівнів, які пов'язані між собою на основі загальної ідеї часу.

Темпоральність та засоби її вираження досліджували О. Бачишина, В. Барчук, О. Бондар, І. Бочарова, М. Голосова, З. Іваненко, А. Загнітко, С. Романюк, описавши зміст цієї категорії та її вираження у художньому тексті, проаналізувавши темпоральну семантику дієслова, іменниково-прийменникові конструкції зі значенням часу, типи речень і їхні особливості з погляду функціональної граматики, різних стилів і жанрів української мови тощо.

Мета статті – розкрити лексичні та граматичні засоби вираження часу для вивчення української мови як іноземної на початковому рівні.

Найбільш поширеними засобами вираження часових відношень є іменники та прислівники [3, с. 38]. Вони конкретизують розміщення подій на часовій осі, локалізують дію на осі часового континуума. Ці типи одиниць «у функціональ-

но-семантичному полі темпоральності функціонують на двох рівнях – семантичному і синтаксичному (як лімітативи синтаксичного часу)» [4, с. 157].

Темпоральна функція іменника реалізується завдяки його лексичному навантаженню, називаючи одиниці часу і пов'язані з ними певні часові інтервали за допомогою залежних прикметника, числівника, займенника, які визначають кількісну тривалість часу. На початковому рівні вивчають назви а) днів тижня, б) частин року, в) частин доби, г) місяців, г) конкретних вимірів часу.

Наведено декілька прикладів завдань для вивчення відповідної лексики.

1. Заповніть пропуски за допомогою слів *нів, доба, секунд, шістдесят*: _____ = 24 години; година = _____ хвилин; хвилина = 60 _____; _____ години = 30 хвилин.

2. Із поданих букв запишіть слова: неділокпо – понеділок; торовівк – _____; дасеер – _____; вечетр – _____; яптцяни – _____; тасбоу – _____; неялді – _____.

3. Запишіть пропущені букви: м_і_с_ць; лют__, берез_н_, тр_в_нь, л_пе_ь, се_ень, _ист_п_д.

4. Запишіть місяці: 06 – червень; 10 – _____; 12 – _____; 04 – _____; 09 – _____; 01 – _____.

Також темпоральність передають іменники, які не містять семи часу, проте у сполученні з прийменниками набувають темпорального значення [5, с. 111]. Це назви подій, які відбуваються приблизно в той самий час і можуть слугувати часовими орієнтирами: *сніданок, вечеря, канікули*.

Вивчення лексики неможливе без контексту, оскільки іменники передають часові відношення також у складі прийменниково-відмінкових форм. Прийменники беруть участь в оформленні різнопланових відношень, що визначають диференційовані просторові та часові характеристики дій або станів [6, с. 413]. Наприклад, на початковому рівні для актуалізації інформації про дату події ми використовуємо прийменник *у/в* + номінація дня тижня / місяця (*в понеділок / у липні*). Ці знання актуалізує наступне завдання.

5. Запишіть на місці пропусків назви місяців у правильній формі.

1. Я народився у березні (03). 2. Я народився у _____ (06). 3. Я народився у _____ (02). 4. Я народився у _____ (10). 5. Я народився у _____ (12). 6. Я народився у _____ (07). 7. Я народився у _____ (05).

Разом із іменниками вживаємо прикметники *минулий* (минулого року), *наступний* (наступного

тижня), займенники *цей* (цього року), *той* (того року), кількісні числівники (Я працював *п'ять* годин / Я снідаю *десять* хвилин / Канікули будуть тривати *два* тижні) тощо. Як бачимо, «іменник наділений узагальненим часовим поняттям (відображає об'єктивні часові проміжки). Роль приіменникового компонента зводиться до уточнення, вказівки на визначеність цього інтервалу, тобто його дефініції як моменту дії у вимірі її тривалості (означеної/неозначеної, дистрибутивної). Кожне з цих уточнень вносить додаткову сему в спільне інваріантне значення часу» [7, с. 91].

Наведемо приклад завдання з кількісним числівником.

6. Дайте відповідь на запитання: *Скільки часу ти ...?* 1. Я вмиваюся 5 хвилин. 2. Я одягаюся _____. 3. Я _____ переодягаюся _____. 4. Я спілкуюся з друзями _____. 5. Я працюю _____. 6. Я обідаю _____.

Порядкові числівники на позначення часу використовуємо для відповіді на запитання *Котра година?* – *Перша година*. Тож найперше вивчаємо порядкові числівники й озвучення відповіді: порядковий числівник + година + кількісний числівник + хвилина.

7. Запишіть і озвучте: 1:05 – перша година п'ять хвилин; 20:15 – _____; 8:45 – _____; 24:00 – _____; 9:00 – _____; 18:20 – _____; 23:35 – _____.

8. А. Прочитайте текст.

У Києві – столиці України – зараз 17:00. У Лондоні – столиці Великої Британії – зараз 15:00. У Сідней – місто в Австралії – час інший. Там зараз ніч, 2:00. У Лос-Анджелесі 7:00. Там ранок. У столиці Японії – Токіо – ніч 00:00. У Торонто – місто в Канаді – 10:00. Там день. У Сан-Паулу 12:00. Це місто у Бразилії. В Афінах – це столиця Греції – 16:00, а у Мехіко (Мексика) – 9:00. У столиці Туреччини – Анкарі – на годинниках 18:00.

Б. Заповніть таблицю та озвучте її.

Місто	Година	Година
Київ	17:00	сімнадцята година

Також вивчаємо запитання *О котрій годині ти вечеряєш?* – Я вечеряю о 20:00 (о двадцятій годині).

9. Запишіть, о котрій годині ви... 1. О 7.00 я прокидаюся. 2. О ____ я снідаю. 3. О ____ я обідаю. 4. О ____ йду на роботу (навчання). 5. О ____ гуляю в парку. 6. О ____ вечеряю. 7. О ____ я лягаю спати.

10. Складіть свій розклад або розклад членів своєї сім'ї.

О котрій годині?

Я роблю ... / Вони роблять ...

Окрім інформації про час, одним із засобів вираження належності події до певного часового інтервалу є датування. Функція датування виражена синтаксемами, до складу яких входять числівники та іменники в родовому або називному відмінку без прийменника, з прийменниками в / у тощо. Конкретне датування (власне датування) виражає лише спеціальна термінологічна лексика [7, с. 19]. На початковому рівні актуалізуємо знання про дату події: 1. *Котре сьогодні число?* – *Сьоме березня.* / *Сьогодні сьоме березня.* / 2. *Коли в Україні Різдво?* – *Двадцять п'ятого грудня.*

10. А. Запишіть відповіді на запитання: Котре сьогодні число? за зразком: *Сьогодні двадцять п'яте травня.* 20 + січень – _____; 22 + лютий – _____; 1 + березень – _____; 8 + квітень – _____; 24 + серпень – _____; 7 + листопад – _____; 31 + грудень – _____.

11. Запишіть і дайте відповідь на запитання: Коли це? 21.02 – Це двадцять першого лютого.; 30.06 – _____; 3.04 – _____; 17.07 – _____; 11.09 – _____.

12. А. Прочитайте текст. В Україні та світі є багато свят. У другу неділю травня всі святкують День матері. А от День батька святкують у третю неділю червня. День бабусі та дідуся є в першу неділю жовтня. У першу неділю серпня святкують День сестри. День науки в Україні святкують у третю суботу травня. У першу неділю жовтня святкують День учителя. День лікаря є в перший понеділок жовтня. У першу неділю квітня є свято в геологів, а в другу неділю серпня – в будівельників.

Б. Відкрийте календар і запишіть точну дату та день, коли цього року святкують.

День матері – _____; День батька – _____; День бабусі та дідуся – _____; День сестри – _____; День науки – _____; День вчителя – _____; День лікаря – _____; День геолога – _____; День будівельника – _____.

На рівні А2 доповнюємо інформацію про час події і роком, вивчаючи місцевий відмінок числівника на позначення часу (коли?) в поєднанні зі словами – назвами місяців і словом *рік* (*Марія народилася в травні, у 2004-му році*) [8, с. 18]. Вивчаємо правила: у + кількісний + кількісний + ... + порядковий у місцевому відмінку + році (у 1000 (тисяча) 900 (дев'ятсот) 80 (вісімдесят) 7 (сьомому) + році / у 2000 (дві тисячі) 20 (двадцять) 1 (першому) році), та виконуємо завдання.

13. Запишіть, у котрому році це було.

У (1945) тисяча дев'ятсот сорок п'ятому році. У (1963) _____ році.
У (1987) _____ році.
У (2001) _____ році. У (2022) _____ році.

14. Запишіть числівники.

1. 2000 – Ти народилася у двотисячному році?
2. _____ – Я народився у дві тисячі другому році.
3. _____ – Вони народилися у дві тисячі двадцятому році. 4. _____ – Ми народилися в тисяча дев'ятсот дев'яносто п'ятому році. 5. _____ – Він народився в тисяча дев'ятсот вісімдесят шостому році. 6. _____ – Ви народилися в тисяча дев'ятсот сімдесят восьмому році.

15. Заповніть пропуски. 1. Ти народився в березні (березень), у двотисячному (2000) році?
2. Я народився в _____ (лютий), у дві тисячі _____ (2) році. 3. Ми народилися у _____ (травень), у дві _____ (1000) двадцятому році. 4. Вони народилися в _____ (серпень), у тисяча дев'ятсот дев'яносто _____ (5) році. 5. Він народився у _____ (вересень), у тисяча дев'ятсот вісімдесят _____ (6) році. 6. Ви народилися в _____ (лютий), у тисяча дев'ятсот _____ (70) восьмому році?

16. Дайте відповідь на запитання: *Коли ти народився?* Запишіть.

03.2023 – Я народився в березні, у дві тисячі двадцять третьому році.

02.2001 – _____
11.1988 – _____
08.2015 – _____
06.1997 – _____

Одним із основних засобів вираження темпоральності в українській мові є морфологічна категорія часу, що організовується дієслівними формами, перш за все особовими [2, с. 12]. Як зазначає З. Мацюк, час дієслова, реалізуючись у теперішньому, майбутньому, минулому і давноминулому значеннях, є граматичним ядром темпоральності і виражає відношення дії до моменту мовлення [9, с. 492].

Форми теперішнього часу або описують дію, пов'язану з моментом мовлення, коли вона відбувається або саме в цю хвилину (*Зараз падає дощ*), або постійну дію, коли дія не має меж, є повторюваною (*Я ходжу на роботу щодня*). Дієслова минулого часу співвідносять названу ними дію з планом минулого, тобто того, що передувало моменту мовлення. Їх поділяють на: 1) дієслова минулого часу доконаного виду; 2) дієслова минулого часу недоконаного виду [10]. На початковому етапі вивчаємо способи утворення мину-

лого часу, зазначаючи, що вони змінюються за родами. Наприклад:

чоловічий рід: я / ти / він	→ -в	<i>був</i>	<i>жив</i>
жіночий рід: я / ти / вона	→ -ла	<i>була</i>	<i>жила</i>
середній рід: воно	→ -ло	<i>було</i>	<i>жило</i>
множина: ми / ви / вони	→ -ли	<i>були</i>	<i>жили</i>

Майбутній час порівняно з теперішнім і минулим часом означає можливу, ймовірну дію, яка відбудеться (доконаний вид) або відбуватиметься (недоконаний вид) після моменту мовлення. Для початкового рівня вивчаємо складену форму недоконаного виду (*буду* + інфінітив).

я	буду	ми	<i>будемо</i>
ти	<i>будеш</i>	ви	<i>будете</i>
він / вона / воно	<i>буде</i>	вони	<i>будуть</i>

Доповнюємо інформацію про дієслова активним використанням прислівників *сьогодні, зараз, щодня, щороку, звичайно, часто, інколи, ніколи, вчора, завтра, післязавтра* тощо. Лексеми *інколи, ніколи, часто* вживаються з дієсловами різних часових форм (*Я ніколи не їздив за кордон / Я ніколи не поїду в росію*). Таким чином, прислівники, уточнюючи / конкретизуючи час виконання певної дії, виступають одним із засобів семантичного ускладнення структури простого речення, в якій виокремлюють дві частини: головну і супровідну [11, с. 150–151].

17. Запишіть, що ви робите.

Я завжди _____ / Я інколи _____ / Я ніколи не _____

18. Запишіть у таблицю дієслово *народитися* у минулому часі. Пригадайте вже відомі вам дієслова, утворіть форми минулого часу.

	народитися				
він					
вона					
воно					
вони					

19. Запишіть, що ви будете робити.

Завтра я _____ / Післязавтра я _____ / Наступного тижня я _____

Доповнимо перелік прислівників, які вивчаємо на початковому рівні, словами *вранці / зранку, вдень, ввечері, взимку, влітку, восени, навесні*. Введемо їх у текст.

20. Прочитайте текст. Погода у Львові часто змінюється. Влітку спекотно та сонячно, інколи падає дощ. Восени часто падає дощ, на небі темні хмари,

сильний вітер. Зранку туманно. Перший сніг падає в листопаді. Взимку на вулиці багато снігу. Ввечері дуже темно. Іноді падає дощ зі снігом. Температура повітря 5–10 градусів нижче нуля.

Отже, у статті представлено комплексний аналіз категорії темпоральності в аспекті викладання української мови як іноземної. Темпоральність постає як багаторівнева система, що об'єднує лексичні та граматичні засоби. Основними номінативними засобами вираження темпоральності є прислівники, іменники та прийменниково-відмінкові форми, які конкретизують

часові характеристики дії, а також дієслова, що передають граматичне значення часу. Для іноземців, які вивчають мову на початковому рівні (A1–A2), важливо засвоїти не лише окремі лексеми, а й їхню функціональну орієнтованість, тому запропоновано типи вправ, які сприяють поступовому переходу від рецепції часових маркерів до самостійної продукції темпорально маркованих висловлювань. Запропоновані матеріали можуть стати теоретичним і практичним підґрунтям для створення нових навчальних програм з української як іноземної.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Талаш І., Прудивус Д. Залежність темпоральності від стилістичної диференціації тексту. *Наука XXI ст.: Виклики та перспективи*. 2021. С. 157–167.
2. Бондар О. І. Система і структура функціонально-семантичних полів темпоральності в сучасній українській літературній мові. Функціонально-ономасіологічний аспект: автореф. дис... д-ра філол. наук: 10.02.01. Київ, 1998. 32 с.
3. Бачишина О. Засоби вираження часу в українській мові (на матеріалі української химерної прози). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2014. Вип. 46. С. 37–40.
4. Бочарова І. В. Темпоративні синтаксеми-найменування релігійних свят (на матеріалі художніх творів української літератури XIX–XX ст.). *Проблеми граматики і лексикології української мови*. Київ, 1998. С. 157–165.
5. Лихошерстова М. Ю. Темпоральні іменники і прислівники як основні лексичні засоби вираження часу (на матеріалі сучасних арабської і української мов). *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія»*. 2015. Том 18. № 2. С. 109–114.
6. Сучасна українська літературна мова: підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін.; За ред. А. П. Грищенка. Київ: Вища школа, 2002. 439 с.
7. Романюк С. Структура категорія темпоральності в сучасній українській мові. Варшава: Sowa Sp. Z o.o., 2012. 235 с.
8. Стандарт державної мови «Українська мова як іноземна. Рівні загального володіння A1–C2». Київ, 2024. 139 с.
9. Мацюк З. Дієслівна категорія часу української мови як об'єкт вивчення в іншомовній аудиторії. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2017. Випуск 64. Ч.І. С. 491–498.
10. Мацюк З. О. Видові форми дієслів як об'єкт вивчення в курсі української мови як іноземної. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. Львів, 2013. Вип. 8. С. 168–177.
11. Куц О. В. Детермінантні другорядні члени в структурі речень із чотиривалентними предикатами. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 10*. Вип. 4. Київ, 2008. С. 150–155.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 27.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 15.10.2026